

УДК 343.3

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.1.55>

А. І. Винокуров

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

ОБ'ЄКТ ПІДКУПУ ПРАЦІВНИКА ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ ЧИ ОРГАНІЗАЦІЇ

Актуальність статті полягає у здійсненні комплексного аналізу складу кримінального правопорушення у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації, адже таке дослідження продемонструє недоліки, що містяться в чинному Кримінальному кодексі України в частині регулювання кримінальної відповідальності за назване суспільно небезпечне діяння та дозволить сформулювати основні напрями модернізації змісту ст. 354 КК України. Метою статті є дослідження об'єкта складу кримінального правопорушення у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації. У статті аналізується об'єкт складу кримінального правопорушення у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації. Наголошується на тому, що в науці кримінального права наразі існує значна кількість позицій щодо визначення сутності категорії «об'єкт кримінального правопорушення»: поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність суспільні відносини; соціальні цінності; блага; законні інтереси; сукупність благ, цінностей, інтересів тощо. Вказано, що найбільш авторитетними з них є позиції «об'єкт – суспільні відносини» та «об'єкт – соціальні цінності». Проаналізовано позиції суду та вітчизняних науковців у частині встановлення об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 354 Кримінального кодексу України. Зазначається, що підкуп працівника підприємства, установи чи організації не посягає на авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, через що постає нагальна потреба в перенесенні зазначеного злочину до інших структурних частин Особливої частини Кримінального кодексу України. Підтримано ідею, відповідно до якої безпосереднім об'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 354 КК України, виступають такі соціальні цінності, як ділова репутація, авторитет та нормальна робота підприємств, установ чи організацій. Факт вчинення корупційного кримінального правопорушення серед працівників підприємства, установи чи організації (незалежно від форми власності) априорі порушує нормальну роботу відповідної юридичної особи, адже він заважає реалізовувати задекларовані завдання та цілі такого підприємства (установи, організації). Зроблено висновок, що об'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 354 КК України, є ділова репутація, авторитет та нормальна робота підприємства, установи чи організації.

Ключові слова: злочин, корупція, Кримінальний кодекс, об'єкт кримінального правопорушення, підкуп працівника, склад злочину, юридична відповідальність.

Актуальність теми. Відповідно до ст. 1 Конституції України наша держава є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою [1]. Для реалізації на практиці цих положень Основного закону важливо забезпечити надійний та ефективний рівень протидії корупційним та пов'язаним із корупцією кримінальним правопорушенням, адже саме корупція – одна з головних проблем,

що заважає існуванню та розвитку режиму народовладдя в державі.

У ст. 45 КК України надається вичерпний перелік діянь, віднесених законодавцем до числа корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією [2]. Серед них і такий акт протиправної поведінки як підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України).

Станом на сьогоднішній день в Україні спостерігається тривожна динаміка поширення кримінальних правопорушень

у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації. Так, лише у 2022 р. на території нашої держави зареєстровано 33 випадки вчинення злочину, передбаченого ст. 354 закону про кримінальну відповідальність [3].

З огляду на це важливо здійснити комплексний аналіз складу кримінального правопорушення у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації, адже таке дослідження продемонструє недоліки, що містяться в чинному Кримінальному кодексі України в частині регулювання кримінальної відповідальності за назване суспільно небезпечне діяння та дозволить сформулювати основні напрями модернізації змісту ст. 354 КК України.

Стан дослідження. На науковому рівні питанню кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації приділяли свою увагу такі вітчизняні вчені як Ю. В. Александров, В. В. Березнер, В. С. Березняк, О. Г. Білоконь, В. І. Борисов, Р. В. Вереша, А. А. Вознюк, С. В. Гізимчук, В. К. Грищук, Ю. В. Гродецький, О. І. Донченко, О. О. Дудоров, Р. А. Каторкін, О. О. Кваша, М. В. Лошицький, М. І. Мельник, К. К. Овод, Р. С. Орловський, В. І. Осадчий, В. Ф. Примаченко, Є. О. Письменський, Я. В. Ризак, В. В. Топчій, Ю. А. Турлова, В. І. Тютюгін, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, Ю. О. Чернега, В. В. Шаблистий, О. С. Юнін, О. Н. Ярмиш та ін. Втім, відповідні роботи, як правило, стосувались аналізу об'єктивної сторони та суб'єктивних ознак згаданого складу кримінального правопорушення, тоді як питання об'єкта майже не розглядалось.

Метою статті є дослідження об'єкта складу кримінального правопорушення у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації.

Виклад основного матеріалу. Станом на сьогоднішній день у науці кримінального права точаться гострі дискусії щодо розкриття змісту категорії «об'єкт складу кримінального правопорушення». Зокрема, доволі поширеними є концепції «об'єкт – поставленні під охорону КК України блага», «об'єкт – законні інтереси держави, суспільства та фізичних осіб», «об'єкт – сукупність благ, цінностей, інте-

ресів» тощо. Втім, наразі домінуючими є наступні дві позиції:

1) об'єкт складу кримінального правопорушення – соціальні цінності [4, с. 89];

2) об'єкт складу кримінального правопорушення – поставленні під охорону КК України суспільні відносини» [5, с. 100].

Саме останні дві позиції є найбільш переконливими (та, водночас, конкуруючими між собою). Водночас, кожна із них, все ж таки, містить окремі недоліки, що заважають науковцям обрати єдину дефініцію категорії «об'єкт складу кримінального правопорушення».

Отже, розглянемо об'єкт складу кримінального правопорушення у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації. Як вдало наголошують автори підручника «Кримінальне право України. Загальна частина», родовим (видовим) об'єктом кримінального правопорушення визнають окрему групу однорідних чи тотожних суспільних відносин, які охороняються єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм [6, с. 106].

Зауважимо, що за загальним правилом родовий об'єкт має бути спільним для безпосередніх. Таким чином, відповідні види об'єкта співвідносяться між собою в якості цілого та частини.

Родовий об'єкт охоплює певну сферу суспільних відносин з власно притаманними їй спільними рисами, на які посягає група кримінальних правопорушень. Ці суспільні відносини характеризуються однорідністю та взаємозалежністю. Саме родовий об'єкт покладений в основу систематизації сучасного українського кримінального законодавства, де за ознаками однорідності охоронюваних суспільних відносин законодавець відокремлює розділи Особливої частини КК. Наприклад, в розділі VI Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти власності» містяться такі норми, які встановлюють відповідальність за кримінально-карані посягання на суспільні відносини, які забезпечують недоторканість власності (крадіжка, грабїж, розбій, вимагання, шахрайства і т.д.). Аналіз складів, включених до розділу XVII Особливої частини КК України «Кримі-

нальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з надання публічних послуг» свідчить, що родовим об'єктом в цьому випадку є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність державного і громадського апарату, а також апарату управління підприємств, установ та організацій [6, с. 106].

Отже, саме на підставі диференціації суспільних відносин на однорідні (родові) об'єкти кримінальних правопорушень було побудовано структуру Особливої частини КК України. Втім, у ході модернізації положень закону про кримінальну відповідальність відповідні принципи побудови подекуди порушуються (під час включення (виключення) нових норм, викладенні наявних статей у новій редакції, внесенні змін до назв розділів Особливої частини КК України тощо).

На думку В. В. Березнера, аналіз родових об'єктів злочинів, передбачених розділами XV і XVII КК України, дає змогу зробити висновок про те, що ані на авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, ані на певні сфери службової діяльності підкуп працівника підприємства, установи чи організації не посягає [7, с. 53].

Дійсно, здійснюючи делікт у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації винний жодним чином не порушує названі соціальні цінності (якщо розглядати питання у розрізі «об'єкт» - соціальні цінності), через що виникає питання щодо відповідності безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 354 КК України, родовому об'єкту цих актів протиправної поведінки (тобто щодо актуальності місця цього злочину у складі розділу XV Особливої частини закону про кримінальну відповідальність). Пояснити названу невідповідність (принаймні частково) можна тим, що у першій редакції КК України ст. 354 КК України передбачала кримінальну відповідальність за одержання незаконної винагороди працівником виключно державного підприємства, установи чи організації, через що злочин заподіював шкоди авторитету держави. Втім, навіть у відповідній редакції ст. 354

КК України посягання на зазначену соціальну цінність було дискусійним (адже у такому випадку мова йшла про державні підприємства, установи чи організації, а не органи державної влади).

З огляду на специфіку складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 354 КК України, цікавою вбачається позиція авторів «Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України» (за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка), які в рамках названої наукової роботи наголошують на тому, що підкуп працівника підприємства, установи чи організації (особливо це стосується підкупу працівника юридичної особи приватного права) на авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян як складову управлінських відносин не посягає. Формальне і, головне, змістовне надання злочину, передбаченому ст. 354, «статусу» корупційного, ознаки складу якого значною мірою збігаються з ознаками відповідних складів злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, вказує на доцільність перенесення заборони (за умови її вдосконалення) до розділу XVII Особливої частини КК [8, с. 1092].

Без сумніву, з урахуванням специфіки об'єкта складу кримінального правопорушення у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації, згадана вище ідея виглядає доволі цікавою. Водночас, вона містить суттєвий недолік, що робить її дискусійною, - у більшості випадків суб'єктами деліктів, включених до розділу XVII Особливої частини КК України, виступає службова особа.

Не дивлячись на це, позиція щодо необхідності перенесення через вказану вище причину кримінального правопорушення у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації до іншого розділу Особливої частини КК України виглядає цілком доречною.

Що стосується безпосереднього об'єкта складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 354 КК України, то у науці кримінального права наразі відсутня єдина позиція щодо визначення його змісту. Проаналізуємо найбільш поширені з них.

На думку К. К. Овод, безпосереднім об'єктом підкупу працівника підприємства, установи чи організації виступають суспільні відносини, які забезпечують такий, що відповідає встановленим антикорупційним законодавством засадам діяльності осіб, які працюють, надають послуги чи виконують роботу відповідно до трудового чи іншого договору із фізичною чи юридичною особою і не є службовими особами чи особами, які надають публічні послуги [9, с. 5].

Без сумніву, відповідна ідея заслуговує на увагу. Як відомо, злочин у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації належить до числа корупційних, а відтак вказаний делікт апріорі порушує чинне антикорупційне законодавство України. Втім, по-перше, дана теза поширюється на будь-яке корупційне або пов'язане із корупцією кримінальне правопорушення, а, по-друге, визначена група суспільних відносин, на нашу думку, є доволі поверхневою та не розкриває всю сутність об'єкта підкупу працівника підприємства, установи чи організації, ступінь його небезпеки.

О. В. Попович, Л. В. Томаш, П. П. Латковський та А. Ю. Бабій наполягають на тому, що безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 354 КК України, є одержання нормативно визначеного порядку здійснення громадянином своїх прав і свобод у частині взаємовідносин із підприємствами, установами чи організаціями [10, с. 231].

Вважаємо, що визначений зміст об'єкта складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 354 КК України, є недостатньо розкритим. Зокрема, не зовсім зрозуміло, що автори цієї позиції закладають під «одержанням прав» та одержанню яких саме конкретних прав заподіює шкоди акт протиправної поведінки у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації.

В. В. Сухонос, Р. М. Білокінь та В. В. Сухонос (мол.) у своїх наукових дослідженнях вказують на те, що безпосереднім об'єктом підкупу працівника підприємства, установи чи організації виступають суспільні відносини, що забезпечують діяльність та авторитет державних установ, підприємств та організацій [11, с. 518].

Думається, викладена вище теза є доволі дискусійною, адже ст. 354 КК України передбачає кримінальну відповідальність не тільки за підкуп працівника державного підприємства, установи чи організації, але і приватного. Відтак, безпосередній об'єкт названого складу кримінального правопорушення є значно ширшим.

Автори «Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України» (за заг. ред. М. В. Лошицького) зазначають, що безпосереднім об'єктом підкупу працівника підприємства, установи чи організації є авторитет та ділова репутація установ, підприємств та організацій незалежно від форм власності [12, с. 595].

На нашу думку, запропонована вище позиція є більш широкою, адже охоплює не тільки державні підприємства, установи чи організації, але і приватні. При цьому, варто наголосити на тому, що автори цієї позиції вказують на те, що своїми діями винний посягає не тільки на ділову репутацію, але і на авторитет відповідних юридичних осіб.

Нагадаємо, наразі у науці кримінального права точаться гострі дискусії з приводу сутності категорії «авторитет» під час дослідження окремих складів злочинів та кримінальних проступків, адже на законодавчому рівні зміст цього поняття не розкривається.

Враховуючи викладене, для встановлення дефініції терміна «авторитет» звернемось до Словника української мови (за ред. В. М. Русанівського, Н. Г. Озерової). Відповідно до вказаної праці, категорія «авторитет» вживається у наступних значеннях:

1) загальновизнане значення, вплив, поважність (особи, організації, колективу, теорії і т. ін.);

2) род. а. Особа, яка має вплив, повагу, заслуговує на повну довіру;

3) род. а, жарг. Лідер, ватажок кримінального угруповання [13, с. 109-110].

Очевидно, що в розрізі дослідження об'єкта складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 354 КК України, доцільно керуватись саме першим значенням поняття «авторитет» (поважність та значення відповідного підприємства, установи чи організації у суспільстві).

Вчиняючи делікт у вигляді підкупу працівника підприємства, установи чи організації винний знижує рівень поваги до неї у суспільстві, тому повністю погоджуємось із авторами «Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України» (за заг. ред. М. В. Лошицького) в частині того, що безпосередній об'єкт цього складу кримінального правопорушення включає не тільки ділову репутацію, але і авторитет підприємства, установи чи організації.

Схожа позиція спостерігається і у судовій практиці. Так, у вироку Соснівського районного суду м. Черкаси від 21.09.2015 по справі № 712/10648/15-к зазначається наступне: «ОСОБА_5 ... діючи умисно, з корисливих мотивів, *посягаючи на нормальну роботу установи, принижуючи її авторитет*, 26.08.2015 року о 12 годині 50 хвилин, знаходячись в приміщенні службового кабінету «друкарка» урологічного відділення комунального закладу «Обласна лікарня - центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф» Черкаської обласної ради, який розташований на 5 поверсі вказаної установи, за адресою: вул. Менделєєва, 3, м. Черкаси, отримав від ОСОБА_6, згідно попередніх домовленостей, неправомірну вигоду в сумі 7 000 (сім тисяч) гривень, за вчинення дій по оформленню медичної документації на ім'я ОСОБА_6 та внесення до неї недостовірних відомостей щодо діагнозу, який у подальшому слугуватиме підставою для звільнення останнього від проходження військової служби в Збройних силах України у зв'язку з мобілізацією» [14].

Отже, суд також вказує на той факт, що підкуп працівника підприємства, установи чи організації прямо посягає на авторитет відповідної юридичної особи. Дійсно, наявність акту корупції у підприємстві, установі чи організації знижують рівень поваги суспільства до такої юридичної особи, тому ми повністю погоджуємось про необхідність вказівки на цю соціальну цінність в контексті безпосереднього об'єкта названого кримінального правопорушення.

Окремо зауважимо, що суд визначає об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 354 КК України, не тільки авторитет підприємства, установи

чи організації, але і нормальну роботу цієї юридичної особи.

На нашу думку, факт вчинення корупційного кримінального правопорушення серед працівників підприємства, установи чи організації (незалежно від форми власності) апіорі порушує нормальну роботу відповідної юридичної особи, адже він заважає реалізовувати задекларовані завдання та цілі такого підприємства (установи, організації).

Отже, на підставі викладеного вище можна зробити висновок про те, що об'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 354 КК України, є ділова репутація, авторитет та нормальна робота підприємства, установи чи організації.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень є аналіз питання соціальної обумовленості законодавства про кримінальну відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року // Офіс Генерального прокурора: офіційний вебсайт. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&t=fsfile&c=download&file_id=225262
4. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. Станом на вересень 2011 р. К.: Центр учбової літератури, 2012. 320 с.
5. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін. 2_е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
6. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / підготовлено колективом авторів; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса, ОДУВС, 2021. 452 с.

7. Березнер В. В. Об'єкт підкупу працівника підприємства, установи чи організації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія ПРАВО. Випуск 35. Ч. 1. Том 3. С. 57-54.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.
9. Овод К. К. Кримінально-правова характеристика підкупу працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2017. 19 с.
10. Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П., Бабій А. Ю. Кримінальне право України. Особлива частина: навчальний посібник. Чернівці, 2022. 319 с.
11. Сухонос В. В., Білокінь Р. М., Сухонос В. В. (мол.). Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за заг. ред. доктора юрид. наук, проф. В. В. Сухоноса. Суми: ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2020. 672 с.
12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України Станом на 2 вересня 2019 року / За заг. ред. Лошицького М. В. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2019. 864 с.
13. Словник української мови: У 20 т. Т. 1. А-Б / Голов. наук. ред. В. М. Русанівський; уклад.: Л.Л. Шевченко та ін. К.: Наукова думка, 2010. 911 с.
14. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 21.09.2015 по справі № 712/10648/15-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/50757140>

Vynokurov A. I. Object of a criminal offense in the form of bribery of an employee of an enterprise, institution or organization

The relevance of the article lies in the implementation of a comprehensive analysis of the composition of a criminal offense in the form of bribery of an employee of an enterprise, institution or organization, because such a study will demonstrate the shortcomings contained in the current Criminal Code of Ukraine in terms of regulating criminal liability for the aforementioned socially dangerous act and will allow formulating the main directions of modernization of the content of Article 354 of the Criminal Code of Ukraine. The purpose of the article is to study the object of the composition of a criminal offense in the form of bribery of an employee of an enterprise, institution or organization. The article analyzes the object of the criminal offense of bribery of an employee of an enterprise, institution or organization. The author emphasizes that in the science of criminal law there is currently a significant number of positions regarding the definition of the essence of the category "object of a criminal offense": social relations protected by the law on criminal liability; social values; benefits; legitimate interests; a set of benefits, values, interests, etc. It is indicated that the most authoritative of these are the positions "object - social relations" and "object - social values". The author analyzes the positions of the court and national scholars in terms of establishing the object of a criminal offense under Article 354 of the Criminal Code of Ukraine. It is noted that bribery of an employee of an enterprise, institution or organization does not encroach on the authority of public authorities, local self-government bodies, and associations of citizens, and therefore there is an urgent need to transfer this crime to other structural parts of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. The author supports the idea that the direct object of a criminal offense under Article 354 of the Criminal Code of Ukraine is such social values as business reputation, authority and normal operation of enterprises, institutions or organizations. It was concluded that the object of the criminal offense provided for in Article 354 of the Criminal Code of Ukraine is the business reputation, authority and normal operation of an enterprise, institution or organization.

Key words: *crime, corruption, Criminal Code, object of a criminal offense, bribery of an employee, corpus delicti, legal liability.*